

УДК: 159.947.5

**ЦІННІСНА ПЕРЕВАГА МОТИВІВ УСПІХУ СТУДЕНТІВ-
ПСИХОЛОГІВ З РІЗНИМ СТУПЕНЕМ ПОТРЕБИ В ДОСЯГНЕННІ**
кандидат психологічних наук, Колчигіна А.В.

Українська інженерно-педагогічна академія, Україна, Харків

Досліджено особливості ціннісної переваги мотивів успіху студентів-психологів з різним ступенем потреби в досягненні. Ціннісна перевага розглядалася в ракурсі таких двох мотиваційних тенденцій, як екстеріоризований успіх та інтеріоризований успіх. Екстеріоризований успіх складається з чотирьох ключових категорій успіху: успіх-матеріальний рівень, успіх-вдача, успіх-визнання, успіх-влада. Інтеріоризований успіх: успіх як результат власної діяльності, особистий успіх, успіх як психічний стан, успіх-подолання перешкод, успіх-покликання. Аналізуючи мотивацію досягнення, підкреслено значимість потреб людини.

Ключові слова: мотивація досягнення, екстеріоризований успіх, інтеріоризований успіх, потреба в досягненні, успіх-матеріальний рівень, успіх-вдача, успіх-визнання, успіх-влада, успіх як результат власної діяльності, особистий успіх, успіх як психічний стан, успіх-подолання перешкод, успіх-покликання.

Колчигина А. В. Ценностные предпочтения мотивов успеха студентов-психологов с разной степенью потребности в достижении/ Украинская инженерно-педагогическая академия, Украина, Харьков

Исследованы особенности ценностных предпочтений мотивов успеха студентов-психологов с разной степенью потребности в достижении. Ценностные предпочтения рассматривались в ракурсе таких двух мотивационных тенденций, как экстериоризированный успех и интериоризированный успех. Экстериоризированный успех состоит из четырех ключевых категорий успеха: успех-материальный уровень, успех-удача, успех-признание, успех-власть. Интериоризированный успех: успех как результат собственной деятельности, личный успех, успех как психическое состояние, успех-преодоление препятствий, успех-призвание. Анализируя мотивацию достижения, подчеркнута значимость потребностей человека.

Ключевые слова: мотивация достижения, экстериоризированный успех, интериоризированный успех, потребность в достижении, успех-материальный уровень, успех-удача, успех-признание, успех-власть, успех как результат собственной деятельности, личный успех, успех как психическое состояние, успех-преодоление препятствий, успех-призвание.

Kolchyhina A.V. Value preferences motifs success psychology students with varying degrees of need to achieve / Ukrainian Engineering Pedagogics Academy, Kharkiv

The features of value preferences motifs success psychology students with varying degrees of need for achievement. Value preferences viewed from the perspective of these two motivational tendencies as exteriorize success and internalize success. Exteriorize success is the success of the four key categories: the success of the material level, the success of luck, the success of the recognition, the success of power. Internalize success: success as a result of their own activities, personal success, success as a mental state, the success of overcoming obstacles, success vocation. Analyzing the achievement motivation, stressed the importance of human needs.

Key words: achievement motivation, exteriorize success internalize success, need for achievement, success is the material level, the success of luck, the success of the recognition, the success of power, success as a result of their own activities, personal success, success as a mental state, success, overcoming obstacles, success vocation.

Вступ. Вивчаючи специфіку подолання негативних ситуацій у студентів із високою та низькою мотивацією досягнення в умовах початкової діяльності, було продемонстровано специфічну ієрархічну картину стратегій подолання негативних ситуацій та емоційних переживань студентів в умовах учбової діяльності, зокрема під час іспиту, що багато в чому визначається такою змінною, як характер мотивації успіху та мотивації уникнення невдачі [3]. Найбільш добре в психологічних дослідженнях вивчений мотив досягнення, при цьому в якості діяльності досягнення можуть виступати інтелектуальна, спортивна, трудова діяльність, а також діяльність, спрямована на виховання дитини, допомогу іншим або придбання будь – яких соціальних умінь тощо.

Однак найбільш дослідженою залишається мотивація досягнення в області вирішення інтелектуальних завдань, тому що дослідникам в теоретичному та практичному аналізі стає очевидна недостатність, інколи неадекватність, використання традиційних тестів інтелекту для визначення майбутньої успішності у навчальній діяльності, визначення готовності до школи, відбору в спеціальні класи та при прийомі на роботу тощо. На сьогоднішній день особливо високі вимоги висуваються до навчання у вищій школі. Так, навчальна діяльність, як одна зі сфер людського життя, припускаючи контроль над засвоєнням отриманих знань, супроводжується переживанням стресових ситуацій. Важливою змінною, що визначає глибину екзаменаційного стресу, є мотивація досягнення. При цьому студент повинен постійно адаптуватися до мінливих умов, вміти актуалізувати

закладені в нього потенційні можливості. Студентський вік – явище, безпосередньо пов'язане з розвитком вищої школи. П. Якобсон відмічав, що специфіка мотивації учбової діяльності залежить від особистісних особливостей студентів, від потреби досягнення успіху та, навпаки, від пасивності, ліні, стійкості до невдач тощо [1]. Отже, для удосконалення навчання у виші з подальшим професійним становленням необхідно звернути увагу на розвиток потенційних можливостей студентів, охоплюючи мотиваційну сферу, а саме досягнення.

Апробовуючи програму цілеспрямованого формування конструктивних форм копінг-поведінки в ситуаціях екзаменаційного стресу студентів з різним ступенем мотивації досягнення, яка мала на меті розуміння студентами своїх психічних станів і вміння регулювати їх, поліпшити ефективність навчальної діяльності, уникнути багатьох стресових ситуацій, пом'якшуючи їх впливи, вирішити критичні ситуації з найменшими втратами для себе, визначили, що корекції слід піддавати не лише зовнішні прояви копінг – поведінки, а й внутрішньо – особистісні [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Психологічні аспекти мотивації досягнення розкрито у наукових доробках: Д. Аткинсона, Т.О. Гордєєвої, С.С. Занюка, М.Ш. Магомед-Емінова, Д. Макклелланда, Г. Мюррея, Х. Хекхаузена, Е. Десі, Р. Райан, Б. Вайнер, Ю.М. Орлова, С.О. Пакуліної тощо [1-6]. Мотивація досягнення це специфічний вид мотивації людини, визначається як спроба збільшити або зберегти максимально високими здібності людини до всіх видів діяльності, до яких можуть бути застосовані критерії успішності і де виконання подібної діяльності може, призвести або до успіху, або до невдачі. В мотивації досягнення ключовим фактором є не просто віра в досягнення успіху, або надія на успіх, або привабливість мети, а віра в те, що людина здатна здійснити діяльність, яка може привести до бажаного результату. Мотивація досягнення проявляється у прагненні суб'єкта докладати зусилля та домагатися можливо кращих результатів в області, яку він вважає важливою.

За думкою Х. Хекхаузена мотивація досягнення є надійним прогностичним параметром досягнень у школі та виші, а також успішності в бізнесі та інших професіях. Д. Аткинсон і Д. Макклелланд визначають мотивацію досягнення через співвіднесення з критерієм якості діяльності. Було показано, що мотивація досягнення більше властива представникам середнього класу, ніж вищого та нижчого. Люди, які мотивуються успіхом, краще справляються з завданнями, краще про них пам'ятають, схильні брати нові завдання [6]. Т.О. Гордєєва підкреслює, що мотивація досягнення є складним конструктором і складається з безлічі факторів. Вона виділяє наступні

блоки: мотиваційно-регуляційний блок, цільовий, інтенціональний блок, блок «реакцію на невдачу», блок «зусилля» [1].

Е. Десі та Р. Райан показують при аналізі мотивації досягнення значимість потреб людини, у своїй теорії самодетермінації вони описують зовнішню та внутрішню мотивацію. Зовнішня мотивація, це коли діяльність, яку виконує людина, служить не метою, а засобом для якоїсь іншої мети або діяльності, або коли людина виконує під дією зовнішнього контролю, а саме заохочень чи покарань. Внутрішня мотивація, це коли людина робить щось, просто тому що це їй цікаво. Експериментально було показано, що нагорода зменшує інтерес до діяльності, тобто зовнішня мотивація негативно позначається на внутрішній [6].

Вивчаючи вплив мотивації досягнення на вибір студентами способів подолання негативних ситуацій та на емоційні переживання в умовах іспиту та в умовах навчальної діяльності, нами було встановлено, що студенти з вираженою мотивацією до уникнення невдачі головні зусилля спрямовують на зникнення з поля проблемної ситуації шляхом переключення уваги на іншу діяльність чи суб'єкт, знецінюючи власні проблеми заради закріплення самооцінки, використовуючи таку стратегію, як «підвищення самооцінки». Студентам, які спрямовані до успіху, та студентам з приблизно однаковими помірними показниками прагнення до успіху та прагнення до уникнення невдачі не характерно знімати з себе відповідальність за те, що відбувається, перекладати її на інших і на ситуацію в цілому, а також вони вимогливі до норм своєї поведінки [3].

Мета – аналіз особливостей ціннісної переваги мотивів успіху студентів-психологів з різним ступенем потреби в досягненні.

Виклад основного матеріалу. В дослідженні взяли участь 98 студентів-психологів денної форми навчання з першого по п'ятий курси віком від 17 до 22 років.

По-перше, нами була використана методика «Потреба в досягненні» Ю.М. Орлова, що пропонує вимір потреби в досягненні в будь-якій діяльності, а саме ступеня зарядженості на успіх [1]. Чим більше балів набирає випробуваний, тим більшою мірою у нього виражена потреба в досягненнях. Студенти були продіагностовані в нейтральних умовах учбової діяльності. В результаті отриманих даних за методикою Ю.М. Орлова та кластерного аналізу методом k-середніх (k-means clustering) за допомогою комп'ютерного пакету програм Statistica 7.0. студенти були розподілені на дві групи. У першій групі (45 студентів, 45,9% вибірки) діагностовано більш виражену потребу в досягненні, у другій групі (53 студента, 54,1% вибірки) – менш виражена потреба в досягненні.

По – друге, нами була проведена на двох відокремлених групах методика С.О. Пакуліної «Психологічна діагностика мотивації

досягнення успіху студентів у виші» [5]. Мета методики полягає у визначенні ціннісної переваги мотивів успіху студентів у виші, що утворює структуру мотивації досягнення успіху. Методика відокремлює дев'ять ключових категорій успіху за двома тенденціями: екстеріоризований успіх, що складає чотири ключові категорії успіху (успіх-матеріальний рівень, успіх-вдача, успіх-визнання, успіх-влада), інтеріоризований успіх, в який входять п'ять ключових категорій успіху (успіх як результат власної діяльності, особистий успіх, успіх-психічний стан, успіх-подолання, успіх-покликання). Отже, за методикою С.О. Пакуліної «Психологічна діагностика мотивації досягнення успіху студентів у виші» нами була досліджена у відокремлених групах специфіка показників мотиваційних тенденцій студентів за допомогою t-критерію Стюдента, результати наведені в таблиці 1.

Таблиця 1.

Середні значення показників мотиваційних тенденцій студентів-психологів з різним ступенем потреби в досягненні

Мотиваційні тенденції (за С.О. Пакуліною)	Потреба в досягненні		t _{1,2}
	1	2	
Екстеріоризація успіху	72±12	73±13,1	0,7
Інтеріоризація успіху	84±9	82±8,6	0,3

Примітка: 1 – група студентів з більш вираженою потребою в досягненні; 2 – група студентів з менш вираженою потребою в досягненні.

Виходячи з результатів дослідження мотиваційних тенденцій, що наведені в таблиці 1. ми бачимо, що за показниками таких тенденцій, як «екстеріоризація успіху» (спрямований на зовнішню, предметну сферу, максимальний бал 100) та «інтеріоризація успіху» (успіх витратної внутрішньої діяльності людини, максимальне значення дорівнює 100 балам), не виявлені достовірні відмінності у студентів відокремлених нами двох груп в залежності від показника потреби в досягненні. У студентів з більш вираженою потребою в досягненні та у студентів з менш вираженою потребою в досягненні в приблизно однаковій мірі проявляються в навчальній діяльності зовнішні мотиваційні тенденції (екстеріоризація успіху; 72±12; 73±13,1), внутрішні мотиваційні тенденції («інтеріоризація успіху»; 84±9; 82±8,6). Тобто у студентів з різним ступенем потреби в досягненні не має достовірних відмінностей між зовнішньою та внутрішньою мотиваційною спрямованістю успіху, при цьому у студентів з більш вираженою потребою в досягненні та у студентів з менш вираженою потребою в досягненні внутрішня мотиваційна тенденція досягнення превалює над зовнішньою.

Таблиця 2

Частота вибору ключових категорій успіху екстеріоризованої спрямованості студентів-психологів з різним ступенем потреби в досягненні (%)

Ключові категорії успіху (за С.О. Пакуліною)	Потреба в досягненні		φ1,2
	1	2	
«Успіх-вдача»			
Високий рівень	20,0	20,8	0,1
Середній рівень	51,1	62,2	1,1
Низький рівень	28,9	17,0	1,4
«Успіх як матеріальний рівень життя»			
Високий рівень	35,6	37,7	0,2
Середній рівень	53,3	50,9	0,2
Низький рівень	11,1	11,4	0,03
«Успіх-визнання»			
Високий рівень	15,6	20,7	0,7
Середній рівень	57,7	47,2	1,0
Низький рівень	26,7	32,1	0,6
«Успіх-влада»			
Високий рівень	4,4	7,5	0,7
Середній рівень	22,2	24,6	0,3
Низький рівень	73,4	67,9	0,6

Примітка: 1 – група студентів з більш вираженою потребою в досягненні; 2 – група студентів з менш вираженою потребою в досягненні.

Далі з метою більш детального вивчення зовнішньої та внутрішньої мотиваційних тенденцій успіху нами була визначена частота вибору ключових категорій успіху екстеріоризованої та інтеріоризованої спрямованостей у досліджуваних груп за допомогою критерію (φ) кутового перетворення Фішера. Результати екстеріоризованого успіху наведені в таблиці 2. Порівняльний аналіз свідчить про те, що у студентів з більш вираженою потребою в досягненні та у студентів з менш вираженою потребою в досягненні стосовно всіх рівнів прояву ключових категорій успіху екстеріоризованої спрямованості достовірних відмінностей не виявлено. Результати інтеріоризованого успіху наведені в таблиці 3.

Таблиця 3

Частота вибору ключових категорій успіху інтеріоризованої спрямованості студентів-психологів з різним ступенем потреби в досягненні (%)

Ключові категорії успіху (за С.О. Пакуліною)	Потреба в досягненні		φ1,2
	1	2	
«Успіх як результат власної діяльності»			
Високий рівень	44,4	26,4	1,9*

Середній рівень	46,7	66,0	1,9*
Низький рівень	8,9	7,6	0,2
«Особистий успіх»			
Високий рівень	55,6	45,3	1,0
Середній рівень	40,0	50,9	1,1
Низький рівень	4,4	3,8	0,2
«Успіх як психічний стан»			
Високий рівень	60,0	35,8	2,4**
Середній рівень	35,6	52,8	1,7*
Низький рівень	4,4	11,4	1,3
«Успіх як подолання перешкод»			
Високий рівень	40,0	43,4	0,3
Середній рівень	48,9	43,4	0,5
Низький рівень	11,1	13,2	0,3
«Успіх-покликання»			
Високий рівень	24,4	30,2	0,6
Середній рівень	62,2	54,7	0,8
Низький рівень	13,4	15,1	0,2

Примітка: 1 – група студентів з більш вираженою потребою в досягненні; 2 – група студентів з менш вираженою потребою в досягненні; * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$.

Отже, виходячи з даних таблиці 3, зазначимо, що у студентів з більш вираженою потребою в досягненні вірогідно частіше проявляється високий рівень категорії «успіх як результат власної діяльності», ніж у студентів з менш вираженою потребою в досягненні (44,4 % та 26,4% при $p_{1,2} \leq 0,05$). При цьому у студентів з менш вираженою потребою в досягненні вірогідно частіше проявляється середній рівень категорії «успіх як результат власної діяльності», ніж у студентів з більш вираженою потребою в досягненні (46,7 % та 66,0% при $p_{1,2} \leq 0,05$). Тобто студенти з більш вираженою потребою в досягненні орієнтовані в навчальній діяльності на досягненні власного результату, що може проявлятися в активному пізнанні навчального матеріалу та отриманні високих показників, що формує їх професійну обізнаність, ніж студенти з менш вираженою потребою в досягненні.

У студентів з більш вираженою потребою в досягненні вірогідно частіше проявляється високий рівень категорії «успіх як психічний стан», ніж у студентів з менш вираженою потребою в досягненні (60,0 % та 35,8% при $p_{1,2} \leq 0,01$). При цьому у студентів з менш вираженою потребою в досягненні вірогідно частіше проявляється середній рівень категорії «успіх як психічний стан», ніж у студентів з більш вираженою потребою в досягненні (35,6 % та 52,8% при $p_{1,2} \leq 0,01$). Тобто студенти з більш вираженою потребою в досягненні мають більш позитивне емоційне піднесення в навчальній діяльності, переживання почуття задоволеності, на базі якої формуються нові,

більш сильні мотиви діяльності, ніж у студентів з менш вираженою потребою в досягненні. У студентів з більш вираженою потребою в досягненні та у студентів з менш вираженою потребою в досягненні стосовно всіх рівнів прояву таких ключових категорій успіху інтеріоризованої спрямованості, як «особистий успіх», «успіх як подолання перешкод», «успіх-покликання», достовірних відмінностей не виявлено.

Висновки.

У студентів-психологів з різним ступенем потреби в досягненні не має достовірних відмінностей між зовнішньою та внутрішньою мотиваційною спрямованістю досягнення успіху, при цьому внутрішня мотиваційна тенденція досягнення успіху превалює над зовнішньою у досліджуваних загальної вибірки в незалежності від потреби в досягненні успіху. Зовнішня мотивація досягнення успіху в навчальній діяльності не обумовлена такою особистісною диспозицією, як потреба в досягненні успіху, тобто у студентів-психологів з більш вираженою потребою в досягненні та у студентів-психологів з менш вираженою потребою в досягненні стосовно всіх рівнів прояву ключових категорій успіху екстеріоризованої спрямованості достовірних відмінностей не виявлено. На внутрішню мотивацію досягнення успіху в навчальній діяльності студентів-психологів може впливати ступінь потреби в досягненні успіху, адже студенти з більш вираженою потребою в досягненні орієнтовані в навчальній діяльності на досягненні власного результату, мають більш позитивне емоційне піднесення в навчальній діяльності, переживання почуття задоволеності, на базі якого формуються нові, більш сильні мотиви діяльності, ніж у студентів-психологів з менш вираженою потребою в досягненні.

Отримані результати вказують на необхідність подальшого дослідження проблеми мотивації досягнення успіху в контексті навчальної діяльності з метою удосконалення навчання у виші та актуалізації потенційних можливостей студентів.

Література:

1. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы / Е.П. Ильин. — СПб.: Питер, 2003. — 512 с.
2. Колчигіна А.В. Психологічні можливості цілеспрямованого формування конструктивних форм опановуючої з екзаменаційним стресом поведінки у студентів / А.В. Колчигіна // Науковий огляд. — 2015. — № 10 (20). — С. 130—137.
3. Колчигіна А.В. Специфіка подолання негативних ситуацій у студентів із високою та низькою мотивацією досягнення в умовах навчальної діяльності / А.В. Колчигіна // Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія. — 2011. — Вип. 41. — С. 90—98.

4. Макклелланд Д. Мотивация человека / Д. Макклелланд. — СПб.: Питер, 2007. — 672 с.
5. Пакулина С.А. Адаптивные способности студентов педагогического вуза: структура, факторы и средства развития / С.А. Пакулина. — М.: Изд-во СГУ, 2008. — 201 с.
6. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность / Х. Хекхаузен — СПб.: Питер; М.: Смысл, 2003 — 860 с.

References:

1. Ilyin E.P. Motivation and motives / E.P. Ilyin. - SPb .: Peter, 2003. - 512 p.
- Kolchyhina A.V. Psychological capabilities focused mastering the formation of structural forms of examination stress behavior in students / A.V. Kolchyhina// Scientific review. - 2015. - № 10 (20). - S. 130-137.
2. Kolchyhina A.V. Specificity overcome negative situations in students with high and low achievement motivation in terms of training / A.V. Kolchyhina // 3. Bulletin HNPU behalf GS Pans. Psychology. - Kharkov: HNPU, 2015. - Vol. 41 - S.90 – 98.
4. McClelland D. Motivation person / D. McClelland. - SPb.: Peter, 2007. - 672 p.
5. Pakulya S.A. Adaptation abilities of students pedagogical high school: structure, development factors and funds / S.A. Pakulya. - M.: Publishing House of SGU, 2008. - 201 p.
6. Hekhauzen X. Motivation and activities / H. Hekhauzen - SPb.: Peter; M.: Meaning, 2003 - 860 p.